

Mgr. Ludmila Prokopcová

Region rozdělný hranicí – Kurdistán

Anotace

Příspěvek z několika úhlů mapuje současnou situaci, týkající se území obývaných Kurdy v několika zemích Blízkého východu – kde existují mnohé podobnosti a odlišnosti. Pozornost je věnována i možnému vývoji v blízké budoucnosti.

Klíčová slova

Kurdové, Blízký východ, konflikt, iredenta, sebeurčení.

Summary

A multi-angled article maps the current situation regarding Kurdish occupied territories in several Middle East countries (where there are many similarities and differences). Attention is also paid to possible developments in the near future.

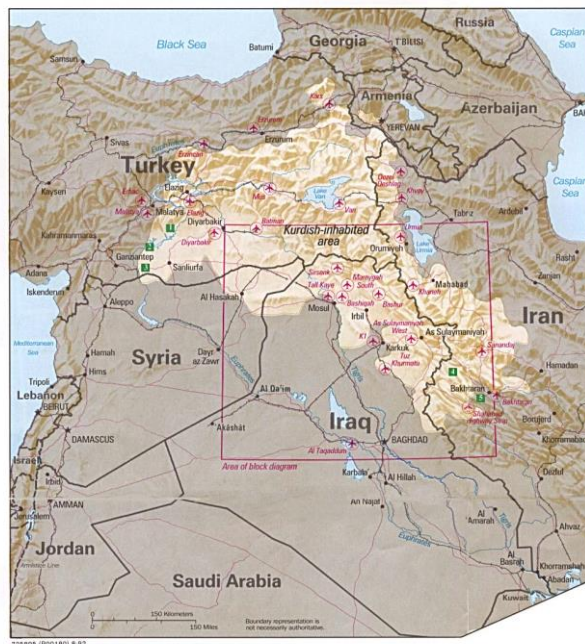
Keywords

Kurds, Near East, conflict, irredentism, self-determination.

Úvod

Kurdistánem nazýváme region v srdci Středního východu¹, jehož převažujícím obyvatelstvem jsou Kurdové – etnická a jazyková skupina s velmi dlouhou tradicí². V současnosti je Kurdistán rozdělený mezi samostatné státy středo-východní oblasti, jmenovitě: Írán, Irák, Sýrii a Turecko.

Ilustrace: Zde vidíme mapu, která znázorňuje kurdské osídlení, které je geograficky i historicky kontinuální. Jedná se o skutečně plně kurdskou oblast, která například ve své irácké části dokonce požívá autonomie.³

¹ Region nazývaný jako „Střední východ“ bývá také často různě definován v závislosti na kritériích, podle kterých do něho zahrnujeme existující státy – množství států se tak pohybuje od cca 18 až do 38. V našem případě se budeme držet definice tzv. tradičního pojetí spolu s Tureckem.

Middle East. Encyclopædia Britannica. <https://www.britannica.com/place/Middle-East>

² Dalšími skupinami jsou Arabové, Asýřané a iráčtí Turkmeni.

³ Dalším státem ve výčtu by mohla být i Arménie, ale její zařazení je přinejmenším sporné a bývá založeno spíše na historickém podkladě než na skutečně převažující populaci kurdského původu.

^A Kurdish Lands 1992. University of Texas; Perry-Castañeda Library.

http://www.lib.utexas.edu/maps/middle_east_and_asia/kurdish_lands_92.jpg

^B Kurdistan. Encyclopædia Britannica. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/325241/Kurdistan>

^C Oblast s kurdským osídlením na hranicích Íránu a Turkmenistánu není navrhována k začlenění do případného kurdského státu. Její odlehlost a také izolace silným iráckým útvarem je nepřekonatelnou překážkou.

Ilustrace: Mapa zachycuje kurdské osídlení, které je historicky kontinuální (proto, zde například není Německo), ale je geograficky nesouvislé. V případě, že by byly vyslyšeny nejvíce revoluční snahy z řad příznivců vzniku svobodného státu „Kurdistán“, mohl by vzniknout dokonce státní útvar propojující Středozemní moře s mořem Černým a Perským Zálivem.

Obecné údaje – rozloha, centrum, historie, náboženství, jazyk

Rozloha regionu není pevně dána a závisí na kritériích, podle kterých jsou za „kurdské“ akceptované jednotlivé regiony⁴. Obecně se tedy pohybuje mezi 190 000 až 390 000 km². Samotná část požívající autonomie, tj. irácký Kurdistan má rozlohu 40 643 km² a odhadovanou populaci až 4 milionu obyvatel⁵. Pokud bychom hledali přesná data o počtu Kurdů na Středním východě, dostaneme se až na číslo 25 milionů⁶ (kromě této populace je zde například ještě výrazná skupina kurdského původu žijící v Německu a Spojených státech amerických). Jedná se o světově největší populaci národa, který nemá vlastní stát, přestože několikrát minulosti se naděje na změnu objevila – např. ve smlouvě ze Sèvres, která počítala se vznikem samostatného Kurdistanu.

⁴ Na mapce je dobře patrné různě kompaktní osídlení Kurdy v oblasti. Kurdistan má proto velmi „flexibilní“ rozlohu v závislosti na přijímané hustotě kurdského obyvatelstva.

Future of Kurdistan. Pavel Podolyak, 9. XII. 2012.

<http://pavelpodolyak.blogspot.cz/2012/12/future-of-kurdistan.html>

⁵ About the Kurdistan Regional Government. Kurdistan Regional Government.

<http://www.krg.org/p/p.aspx?l=12&s=030000&r=314&p=224>

⁶ Kurd. Encyclopædia Britannica. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/325191/Kurd>

Za centrum kurdského regionu na Středním východě se dá považovat město Hewler (Arbil) v iráckém Kurdistánu (též jeho hlavní město), které patří mezi jedno z nejdéle osídlených měst světa – první známky osídlení jsou z doby před 150.000 lety a jeho citadela má historii již 7 000 let starou. Město je také 4. největším městem Iráku a s 920 000 obyvateli je důležitým centrem severní oblasti. Zároveň je domovem pro většinu kurdských organizací a to i těch, které své aktivity zaměřují na zahraniční kurdskou populaci (je zde například sídlo Kurdské národní rady (Kurdish National Council, KNC), což je organizace s velkým vlivem na syrskou část kurdské populace, která se dokonce aktivně účastní syrské občanské války a je uznávaná zahraničními organizacemi jako hlavní partner pro kurdskou populaci v zemi).

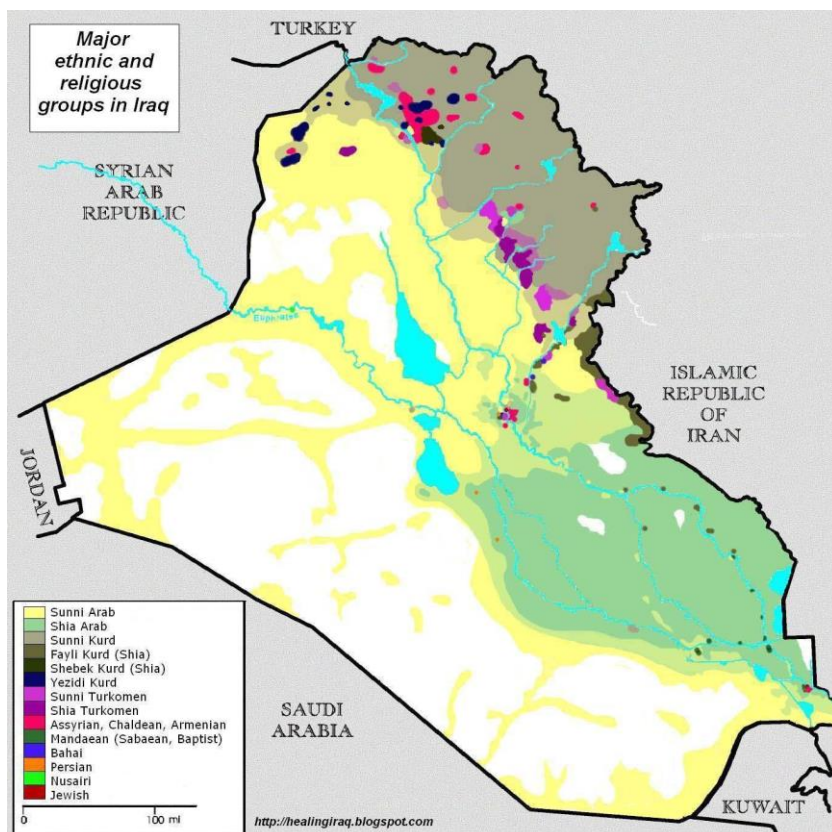
Jak je z historie Hewleru patrné, jsou Kurdové velmi starým etnikem, které v této oblasti žije skutečně nepřetržitě po několik tisíc let⁷. Etnikum je zde zmiňováno již v době Mezopotámie, kdy je pro některé kmeny užíváno označení „Kurd“. Další zmínky s časem přibývají a v době prvních křesťanských mučedníků je pak i tato označována jako „zem Kurdů“. Přestože je tato oblast „kurdskou“ již tak dlouho, nikdy zde nebyl skutečný kurdský stát. Několik pokusů (viz dále) o vznik státního útvaru historie zaznamenala, ale většinou se jednalo o mnohem menší území a nikdy to nebyl trvalý úspěch. Zdá se navíc, že s příchodem islámu myšlenka vytvořit konsolidovaný celek umírněla – Kurdy obývaná území, stejně jako mnohá další, se stala součástí arabské a později islámské říše, kdy hlavním jmenovatelem nebyl etnický, ale náboženský původ. Přitom je pravdou, že Kurdové, pro něž vždy byl typický kočovný a pastevecký život, byli také známi svou vojenskou dovedností – *Saladin* – známý vojenský strateg a vynikající dobyvatel z dob křížáckých výprav, byl kurdského původu. Přesto nikdy nedošlo ke skutečnému povstání, které by vytvořilo tlak za účelem vznik samostatného státního útvaru.

Sunnitský islám zůstal převládajícím náboženstvím Kurdů až do dnešních dní, ale vzhledem k dlouhé historii a významu oblasti je zde mnoho dalších náboženských skupin, z nichž některé jsou v dnešní době skutečně raritní. Kromě zmíněného sunnitského islámu jsou zde zastoupeni i šíitští muslimové, příznivci súfijských řádů, Alevité, Židé (počet je výrazně nižší po vzniku Izraele) a mnoho křesťanských církví – Arménská, Chaldejská, Asyrská církev Východu, Syrská katolická a Syrská ortodoxní (patří celkově k nejstarším církvím a jsou v nich

⁷ Kurd. Encyclopædia Britannica. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/325191/Kurd>

doty zásadní teologické rozdíly, např. otázka uznávání papežského primátu apod.). K méně obvyklým náboženským skupinám pak patří Jezidé. Zoroastriáni a Járísánové⁸.

K mimořádné pestrosti regionu pak přispívá i rozmanitá jazyková struktura a kmenová či klanová příslušnost, která je pro sociální interakce důležitým faktorem (od osobních styků a svazků až po politické aktivity)⁹. Oficiálními jazyky jsou arabština a kurdština. Ta náleží do Indo-evropské jazykové rodiny a má 5 hlavních dialektů (viz **mapa**), které jsou ovlivněné především perskou jazykovou větví (mapa zachycuje náboženské a etnicko-náboženské skupiny na území Iráku a iráckého Kudristánu).

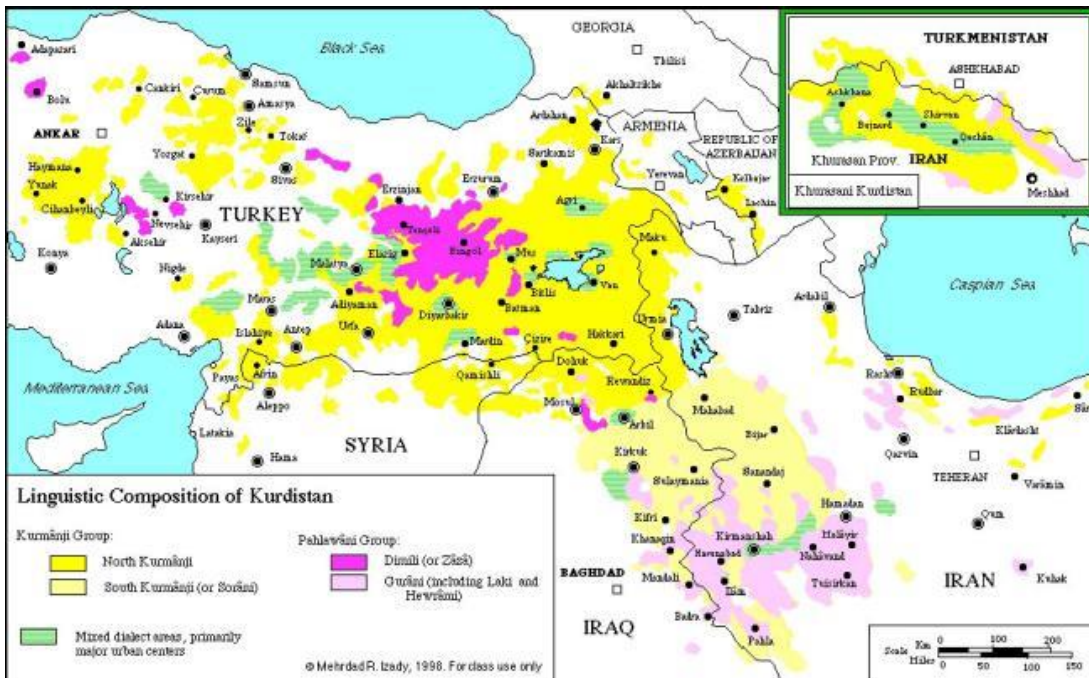
Jak je dobře vidět na výše uvedeném, celá oblast je nejen roztržena mezi několika suverénních států, ale pojímá také mnoho různých náboženských a jazykových skupin spolu s kmeny a klany, které by za obvyklých podmínek možná neměly šanci na dlouhé soužití. „Kurdský prvek“ je však výrazně stmelujícím faktorem, který doprovází také pověstná kurdská tolerance.

⁸ Sami svou konfesi nazývají „yarisani“ a jsou interpretačně velmi zajímavou skupinou, která spojuje různé prvky včetně aljovského islámu s vírou v převtělování atd. Iráčtí vyznavači tohoto náboženského směru jsou označováni jako Kaka’i.

⁹ Mapky jazykového a kmenového / klanového rozvrstvení viz:.

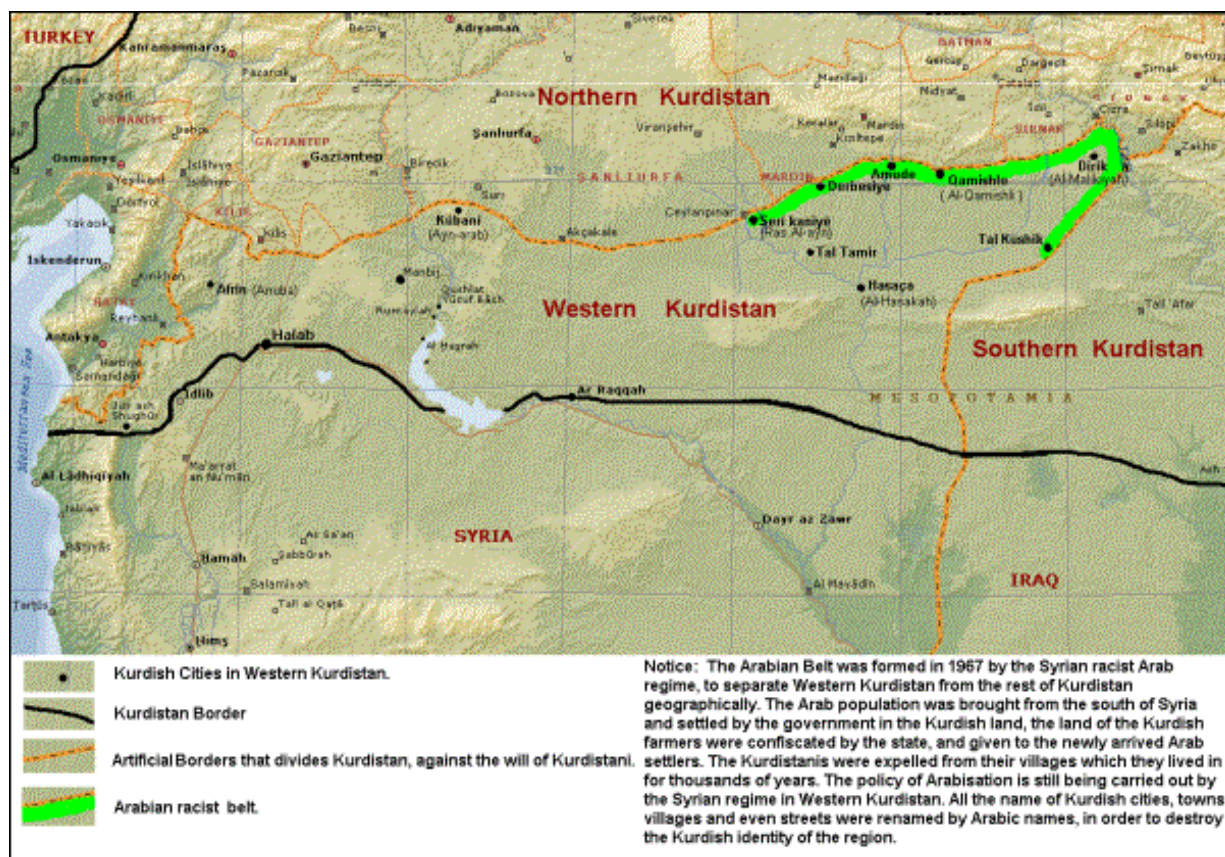
Kurdish Tribal Confederacies. Ian Bach, 2015. <https://ianbachusa.wordpress.com/2015/02/17/kurdish-tribal-confederacies-clans-in-kurdistan-iraq-turkey-syria-iran-georgia/>

Jak je na těchto mapách patrné, celé území je velmi pestré jak po jazykové, tak kmenové stránce. Vrchní mapa zachycuje rozložení rodin a jejich společenství na celém kurdeckém území, včetně chorásánské enklávy. Takovéto společenské uspořádání je typické pro všechny společnosti, které mají dlouhou kočovnickou a pastýřskou minulost (též obyvatelé Kavkazu nebo Arabové). Spodní mapa je dokladem vzájemného promíchání jazyků, které nezřídka reprezentují také náboženskou příslušnost.

Kurdský region v Sýrii

Kurdy obydlená část Sýrie se nachází na jejím severu a severovýchodě, při hranicích s Tureckem. V této oblasti se v souvislosti s posledním vývojem na Středním východě odehrálo mnoho změn. Od započetí syrské občanské války (2011 a trvá) se zde k moci výrazně prosadily kurdské militantní skupiny a celá tato část je nyní pod jejich kontrolou. Vzhledem k tomu, že Kurdové mohou podle odhadů tvořit až 10 % populace (obzvláště ve velmi strategickém příhraničním regionu) je jejich případná podpora pro vývoj situace v zemi velmi důležitá. To je také jeden z důvodů, proč byli představitelé kurdské populace sdružení do Kurdské národní rady (Kurdish National Council, KNC), již oficiálně přizváni k rozhovorům se Spojenými státy americkými.¹⁰

Sýrie se také snažila dlouhá léta „zpevnit“ svou hranici s Tureckem a snížit její propust z obavy o vzájemnou podporu Kurdů v otázce nezávislosti. Tato hranice představovala bezpečnostní riziko. Podle některých názorů se jej syrská strana snažila vyřešit mimo jiné tím,

¹⁰ Kurdish National Council of Syria KNCS invited to US to discuss the Kurdish issue. Kurd Daily, 12. V. 2012. <http://www.ekurd.net/mismas/articles/misc2012/5/syriakurd497.htm>

že vytvořila mezi hranicemi fyzickou a kurdským osídlením jakési „nárazníkové pásmo“¹¹ ze sídel s výhradně syrsko-arabským obyvatelstvem, aby kurdský vliv přímo „nepřiléhá“ k hranici.

Kurdský region v Turecku

„Kurdská“ část Turecka se nachází ve východní části státu na hranicích s Irákem, Iránem, Sýrií a Arménií. Jejím důležitým centrem je město Diyarbakir. Početnější skupiny kurdského obyvatelstva pak je možno najít i v oblasti náhorních plošin centrálního Turecka (zase typické umístění pro národ s pasteveckou a kočovnou „náturou“). Celkově se na území Turecka nachází asi 14 milionů Kurdů, což je celkem 18 % turecké populace (podle kurdských zdrojů se jedná dokonce o třetinu obyvatelstva s počtem 22 milionů) – jsou největší menšinou žijící v Turecku a v oblastech na východě země jsou výrazně převažujícím obyvatelstvem. Tato skutečnost je o to zajímavější, že Turecko díky své návaznosti na Osmanskou říši vždy bylo považováno za stát, který je schopen výborně asimilovat menšiny, jak náboženské tak etnické.

Turecký „Kurdistan“ byl v minulosti zdrojem velkých dohadů a někdy i agresivních střetů mezi centrální vládou a Kurdy, především pak známou Kurdskou stranou pracujících (Partiya Karkerên Kurdistan, PKK, založena 1974). Její zakladatel, Abdullah Öcalan, postupně rozprostřel aktivity strany i do dalších zemí Středního východu, kde očekával možnou pomoc při vzniku kurdského státu. Když se v Turecku k moci dostalo vojsko, přesunul se nejprve do Libanonu, ale nakonec se rozhodl pro Sýrii, protože ta byla domovem strany Baas, jež slibovala autonomii Kurdů (přínejmenším v Iráku).

Tak jak tomu bývá poměrně často, je jeho osoba vnímána velmi rozdílně. Pro Turecko je teroristickým vůdcem a vlastizrádcem. Roku 1999 byl souzen a odsouzen¹² za takové přečiny k trestu smrti. Tento mu byl následně zmírněn na doživotí (je jediným vězněm vězení na ostrově Imrali). Pro Kurdy je národním symbolem, mají velký zájem o jeho knihy vydávané z vězení a často na jeho podporu pořádají různé protestní akce.

„Kurdská část“ tureckých hranic byla vždy považována za nebezpečně propustnou právě pro vzájemné styky mezi Kurdy, žijícími na obou stranách. I v dnešní době je kurdských regionů stále nestabilní, objevují se zde násilná úmrtí „kurdské inteligence“ (učitelé, aktivisté apod.), ze kterých je viněna centrální turecká vláda a plný výkon moci centrální turecké vlády není vždy úplně efektivní.

¹¹ LEWIS, Martin, W. Syria Is Not a Nation-State: The Baath Party's Denial of Kurdish Identity. GeoCurrents, 14. XI. 2010. <http://www.geocurrents.info/geopolitics/syria-is-not-a-nation-state-the-baath-partys-denial-of-kurdish-identity#ixzz51WcKLdbq>

¹² Special Report: The Öcalan File. BBC News, 26. XI. 1999. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/280453.stm>

Kurdský region v Íránu

Přítomnost Kurdů v Íránu je dlouhodobá a část z nich byla do Íránu přivedena samotnými perskými vládci – např. enkláva Kurdů v Chorásánu je výsledkem umělého usazení kurdského obyvatelstva pro obranu tohoto území před vpády Uzbeků (17. století). Počet Kurdů v Íránu je předmětem dohadů, ale může dosahovat až 7 milionů.¹³ Severozápadní Írán, který je převážně kurdským regionem, byl dříve i dnes centrem kurdského odporu a vzešlo z něj několik hnutí prosazujících autonomii – proti Kadžárovců, proti Páhlavímu a v neposlední řadě i proti Chomejního teokratické republice. V reakci na tyto snahy se oblast stala dějištěm mnoha čistek a politicky motivovaného násilí. Neustálé snahy o asimilaci Kurdů jim neumožňují např. pojmenovávat děti kurdskými jmény nebo užívat kurdská zeměpisná označení. Jelikož tato oblast přímo sousední s iráckým kurdským autonomním regionem, je jeho nestabilita a snaha o mezistátní propojení velmi výrazná.

Kurdský region v Iráku

Zde se podařilo Kurdům dosáhnout největších úspěchů při budování samostatného útvaru. V regionu o rozloze 40.000 km² (celý irácký Kurdistán by byl ale skoro jednou tak velký) žije asi 3,8 milionu Kurdů ve 3 gubernorátech – Erbíl (Hewler – viz výše), Sulejmánia a Duhok. V případě, že by se irácký Kurdistán mohl rozkládat tam, kde historicky i etnicky je, bez ohledu na násilnou přesídlovací politiku Saddáma Hussaina, spadala by pod kurdskou vládu i další velká města Kirkuk a Mosul (zásadní historicky, národně i surovinově).

Íráčtí Kurdové mají vlastní parlament, vládu (19 ministerstev), premiéra (Neširván Barzání) i prezidenta (Masoud Barzání)¹⁴, přičemž o politický vliv soupeří především Unie patriotů Kurdistánu (Patriotic Union of Kurdistan, PUK) a Kurdská demokratická strana (Kurdistan Democratic Party, KDP). Není bez zajímavosti, že i prezident Iráku – Džalál Talabání – je kurdského původu. Svého času byl nesmiřitelným protivníkem druhého významného politicky aktivního kurdského klanu Barzání. Irácký Kurdistán vytvořil také vlastní měnu, právní řád, vlajku, hymnu i státní infrastrukturu včetně vysokého školství – což je zásadní nejen pro autonomní region, ale i kurdský národ jako takový.

Vznik tohoto útvaru však nebyl nijak jednoduchý ani v moderní historii. Již strana Baas v 70. letech XX. století slibovala uznání Kurdistánu a přiznání autonomie, bohužel se tak ale nestalo. Hlavním důvodem byly pře o města Mosul a Kirkúk s bohatými nalezišti ropy. Dlouhodobá nespokojenost s postavením, snaha o získání autonomie a také výhod plynoucích z bohatství ukrytého pod zemí severovýchodní části Iráku vedla k několika krvavým konfliktům. Tou dobou již probíhaly rozsáhlé násilné přesídlovací operace řízené

¹³ BENGIO, Ofra. A Kurdish Awakening in Iran. Haaretz, 26. X. 2012.

<http://www.haaretz.com/opinion/a-kurdish-awakening-in-iran.premium-1.472442>

¹⁴ About the Kurdistan Regional Government. Kurdistan Regional Government.

<http://www.krg.org/p/p.aspx?l=12&s=030000&r=314&p=224>

centrální vládou, které měly umožnit lepší kontrolu nad kurdskými aktivitami, „rozpuštění“ kurdského obyvatelstva a jeho asimilaci s arabskou většinou.

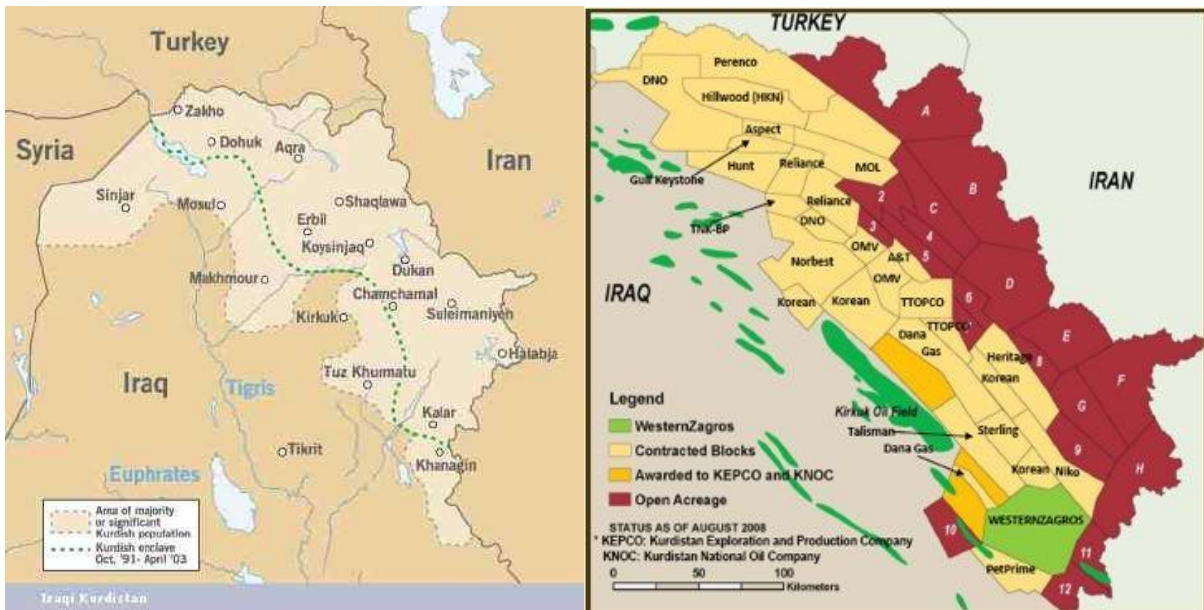
První velký konflikt se odehrál již v roce 1974, zásadní však bylo až přeběhnutí prestižních kurdských vojenských milicí tzv. *Pešmerga* na stranu Íránu v průběhu Irácko-Íránské války (1980-88). Irácká strana jako reakci podnikla operaci al-Anfal, vedenou Saddámovým bratrancem al-Madžídem, kdy neváhala proti civilnímu obyvatelstvu užít ani bojové plyny a dopouštěla se agrese na úrovni genocidy (1988 Halabža).

Následovala tzv. „1. válka v Zálivu“, kdy Kurdové pocítili příležitost – při prohře Saddáma Hussaina a jeho vytlačení z Kuvajtu se pokusili o vzpouru a převrat. Irácká strana odpověděla velmi tvrdě a vysloužila si tak vynucení bezletové zóny nad iráckým Kurdistánem (iniciováno OSN a Velkou Británií). Tato bezletová zóna umožnila Kurdům relativně klidný život, irácké síly oblast postupně opouštěly. V roce 1992 byly premiérové volby a vznikla Kurdská regionální vláda. Bohužel od 1994 regionem otřásala občanská válka rozpoutaná stranami KDP a PUK, které se nemohly dohodnout na vedení.

Tato válka byla ukončena příměřím v roce 1998 a od té doby, se iráckému Kurdistánu daří poměrně dobře. Dokonce i tzv. „2 válka v Zálivu“ se kurdského severu dotkla mnohem méně než jiných oblastí země, přičemž bojovníci *Pešmerga* se zapojili na straně spojenců, tedy proti Saddámu Hussainovi. V roce 2006 se pak vedoucí strany dohodly na unifikaci politického přístupu a vzniku spojeného kabinetu.

Ilustrace: Dnešní Irácký Kudristán¹⁵ je relativně stabilním útvarem, který se snaží soustředit především na upevňování ekonomické stability. Buduje infrastrukturu (nemocnice, letiště) a snaží se přilákat zahraniční investice. Stal se také sídlem mnoha společností, které operují v Iráku jako takovém, ale hlavní „stan“ mají v tomto klidnějším regionu. Za to se dostává místní vládě poměrně velké mezinárodní podpory.

Ilustrace: Názorná ukázka rozložení těžebních licencí a s nimi spojených investic do těžby ropy na území Iráckého Kudristánu (mapka vpravo).¹⁶

Závěr – Samostatný Kudristán?

Nevole států obývaných Kurdy k jednání o vzniku samostatného kurdského státu vykazuje hned několik důvodů.

- 1) Samozřejmě, asi žádný stát na světě by se nechtěl stát předmětem snah o rozdělení. Je to většinou bráno jako potupa suverenity – vždyť schopnost udržet si pevné hranice a v jejich rámci realizovat svou moc, je bráno za jeden ze základních znaků fungujícího státního útvaru.
- 2) Neméně důležitým důvodem je pak míra rozsahu formace nového státního útvaru. Můžeme zaprvé říci, že existující státy jinak vnímají, pokud část jejich území obdrží autonomii a jinak moment, kdy se osamostatní zcela. V případě autonomie je region stále součástí „původního“ státu, má s ním nezbytné styky a v některých oblastech je mu nadále podřízen (viz. Kurdský region v Iráku). V případě osamostatnění je to nový hráč na hranicích „původního státu“ a jejich zájmy nemusí být vždy v souladu. V případě vzniku

¹⁵ Iraqi Kurdistan. Wikipedia. http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Iraqi_Kurdistan.jpg

¹⁶ Kurdistan Regional Government. Petroleum & Mineral Research Group
<http://www.economic-development-iraq.com/author/kaver/page/9>

Kurdistanu by však došlo k ještě zajímavější změně. Vzhledem k rozsahu kurdských regionů v jednotlivých státech, by jejich oddělením od původních států a spojením v jeden nový celek došlo k vytvoření poměrně velkého státu, a to i v případě, že by se na vzniku podílely jen oblasti s konzistentním osídlením. Střední východ by tak najednou měl úplně nového aktéra, který by svou velikostí i početností obyvatelstva jistě výrazně ovlivňoval celý region.

- 3) Dalším zásadním, tentokrát apolitickým důvodem proti vzniku takového státu, je otázka ekonomická. Jak ukazují i následující **mapky**¹⁷, kurdské oblasti jsou již nyní místy, která jsou strategická pro vzájemný obchod mezi státy v regionu, ale i mezi kontinenty. Na území případného státu by se nacházely důležité zásoby nerostných surovin (především ropy) a vedly by jím zásadní přenosové soustavy.

- 4) V případě splnění neoptimističtějších verzí rozsahu státu podle přání kurdské strany by stát zasahoval od pobřeží Středozemního moře ke Kaspickému a Černému moři na severu až po Perský záliv na jihu. Byl by tedy vynikajícím místem pro vzájemnou obchodní výměnu, a protože s ekonomickou otázkou úzce souvisí vojenství, jako jedna z forem boje o zdroje, je třeba brát v úvahu také tento dopad případného kurdského státu.

Jak je patrné, otázka vzniku samostatného státu je dnes sice aktuální, obzvláště vzhledem k nepřehledné situaci na Středním východě, ale její řešení není o nic blíže. Pokud by došlo k agresi mezi Íránem a jinými aktéry v regionu, například kvůli otázce jaderného programu, byla by zde v nastalém zmatku větší šance pro spojení mezi syrskou, iráckou a íránskou kurdskou populací. Ovšem vstřícnost „západu a Ruské federace“ vůči takovému spojení je otázkou.

¹⁷ Iraq and Kurdistan Regional Government Agree on Oil Payment. 2B1st Consulting, 5. X. 2012.
<http://www.2b1stconsulting.com/iraq-and-kurdistan-regional-government-agree-on-oil-payment/>
Mapky zachycují zásadní ropovod pro vedení ropy z iráckých nalezišť v iráckém Kurdistanu do bezpečného přístavu Ceyhan (Turecko) na překládku. Jak je zřejmé, jeho vedení mimo kurdský region není reálné.